

Vad vet jag? och andra frågor

Que sais-je? frågade Michel de Montaigne, en man som gillade att ställa skarpa frågor. Den store humanisten uppmärksammade oss alla på att man måste ifrågasätta uppfattningar. Vet jag? Eller tror jag bara?

Drygt 500 år senare har vi den vetenskapliga metoden, ett verktyg för produktion av kunskap, som Montaigne knappast ens kunnat drömma om. Kan du använda den?

Det brukar ofta påpekas att endast en liten del av den kliniska medicinen baserar sig på vetenskaplig forskning. Detta tas till förevändning för att följa gamla föreställningar och föråldrad praxis. I verkligheten är den del av medicinen som baserar sig på forskning allt annat än liten. Om någon vårdmetod eller praxis ändå inte har testats direkt med någon vetenskaplig metod har man i alla fall vetskap om hur den fungerar enligt naturlagarna.

En veterinär behöver inte ta stöd av vetenskapliga källor inför sin patient. Det räcker med att kliniska färdigheter som stöder sig på vetenskap. Men när det är dags att läsa en källhänvisning, besitter jag då vetenskaplig läskunnighet? Klarar jag av att skilja agnarna från vetet?

Veterinärer är inga lekmän i fråga om naturvetenskap. Vi måste kunna skilja bra forskning från dålig forskning. Vi måste identifiera och beakta forskningens smärtpunkter: randomisering, blindning, materialets styrka, statistisk bearbetning, källornas värde och slutsatsernas korrekthet. Om vi går direkt till slutsatserna utan att undersöka hur man har kommit fram till dem, är det möjligt att vi tror snarare än vet.

En produktresumé för ett veterinärmedicinskt läkemedel är en viktig vetenskaplig källa. Har du läst all information om användningen av det läkemedel du ordinerar? Det kan hända att läkemedlet är avsett för något helt annat än det du har ordinerat det för.

Var hittar jag då information? Primärforskning som genomgått referentgranskning och publicerats i en respekterad tidskrift är fortfarande naturvetenskapens kung, särskilt om den har verifierats i andra studier. Kan jag lita på den? Det är kanske bättre att säga att du kan förhålla dig mindre skeptiskt till den än till overifierade data. Vetenskapliga fakta är ingen absolut sanning: de gäller bara tills vi får nya, bättre fakta.

Borde källkritik tillämpas på vetenskapliga fakta? Den vetenskapliga metoden är källkritik. Forskare ska anmäla jäv för att bli beaktade i en referentgranskning. Det betyder inte att en forskare med en anknytning till en finansiär, målgrupp eller skola inte skulle kunna göra ett bra vetenskapligt arbete. Exempelvis det att forskning som finansieras av läkemedelsindustrin automatiskt stämplas som otillförlitlig är en tanke som strider mot vetenskapen. Vi kan inte förkasta fakta enbart på grund av association. Syftet med den vetenskapliga metoden är att minimera inverkan av vilseledande externa faktorer. Det är referentgranskningens uppgift. Om den fungerar, borde man kunna lita på forskningen.

De vetenskapliga publikationerna är inte de enda källorna till vetenskapliga fakta. En produktresumé för ett läkemedel, en officiell handling, har genomgått kritik som kan jämföras med en referentgranskning. Nästan all information i en produktresumé baserar sig på resultaten av kontrollerad forskning. De experter vid Europeiska läkemedelsmyndighetens kommitté för veterinärmedicinska läkemedel som övervakar forskningen med anknytning till ett läkemedels försäljningstillstånd gör samma arbete som portvakt för vetenskapen som vetenskapsjournalisterna och referenterna, de anonyma granskarna av manuskript.

Jag har arbetat som vetenskapsjournalist vid Finsk Veterinärtidskrift i snart tio år. Under den tiden har jag granskat 140 manuskript, och många av dessa har varit en ung vetenskapsmans första alster. Behärskar vi spelreglerna för vetenskaplig publikation? Tyvärr gör vi inte alltid det. Vi är alla källor till och användare av ofullständig information, och portvakter för kunskapen behövs. Det här är fakta som vi måste leva med.

Jouko Koppinen

Vetenskapsjournalist vid Finsk Veterinärtidskrift